

HALK SAĞLIĞINDA ÖNEMLİ BİR İLÂÇ PAPATYA

Prof. Dr. Ekrem SEZİK*

Papatya denince, gençlerin aklına herhalde baharda kırları, yol kenarlarını kaplayan, şarkılara, tangolara konu olan sarı-beyaz renkli güzel çiçek gelir. Belki, pek çoğumuz beyaz kısımlarını, yani dil şeklindeki çiçeklerini "geçtim-kaldım", "seviyor-sevmiyor" diye koparmışızdır. Bu yazımda, bu çiçekten ve eczacılıktaki önemli yerinden bahsedeceğim.

Papatyanın çiçekleri, bunlardan elde edilen ekstrakt ve uçucu yağ, ilâç olarak kullanılır. İlâç deyince, sakın yanlış bir ifade kullandığımı zannedilmesin. Papatya ve etkili maddeleri üzerinde yapılan pek çok araştırma, artık papatyanın bir bitkisel ilâç olarak kabul edilebileceğini ortaya çıkarmıştır. Bu etki

Tabiattan papatya görünümü.

ve kullanılışları incelemeden önce, bitki hakkındaki bilgilerimizi artıralım.

Halk arasında pek çok bitkiye papatya denmektedir. Ama, eczacılık açısından Compositae familyasından 2 değişik cinse ait bitki anlaşılır. Bunlardan biri *Matricaria chamomilla* (papatya, adı papatya, mayıs papatyası, tıbbi papatya) diğeri ise *Anthemis nobilis* (Alman papatyası, rumî papatya)'tır.

Papatya çiçeğinin yapısını da kısaca gördükten sonra, bu iki bitkiyi tanıtalım.

Papatyanın çiçeği denen kısım, aslında "kapitulum" adı verilen basit bir rasemoz çiçek durumudur. Bu çiçek durumunda, çiçek eksenini (reseptakulum) kısa ve etkilidir; çiçekler sapsız ve eksen üzerinde teker teker dizilmişlerdir. Kapitulumun tabanında braktelerden yapılmış bir örtü vardır (involukrum). Kapitulumda ortadaki çiçekler (sarı renkli kısım) tüp şeklinde, kenardakiler (beyaz olanlar) dil şeklindedir. Yani papatya, beyaz renkli dil şeklindeki çiçeklerle, sarı renkli tüp şeklinde olanların meydana getirdiği bir çiçek durumudur; değişik amaçlarla koparılan beyaz kısımlar ise, petaller değil, dilsî çiçeklerdir.

Matricaria chamomilla, 20-50 cm boyda, çok dallı, yaprakları parçalı, tüysüz, çiçekleri küçük kapitulumlar şeklinde, bir yıllık bir otsu bitkidir. Yol

* Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, ANKARA.

kenarlarında, boş tarlalarda hemen hemen bütün Türkiye'de yaygın olarak görülür. Anadolu'da 3 varyetesi bulunmaktadır. Kapitulumlar 5-10 mm çapta, dil şeklindeki çiçekler bir sıralı, 15-20 tanedir. Tüp şeklindeki çiçekler ise sarı renkli, çok sayıda ve kapitulumun ortasındadır. Reseptakulum az çok koni şeklinde, tüysüz ve içi boştur.

Anthemis nobilis yabani olarak Türkiye'de yetişmez; Orta Avrupa'da yetişir. Türkiye'de başarılı kültür denemeleri yapılmıştır. *Matricaria chamomilla*'dan en önemli farkları, kapitulumların hemen hemen sadece dil şeklindeki çiçeklerden meydana gelmiş ve yarım küre şeklindeki reseptakulumun içinin dolu olmasıdır.

Papatya, eczacılıkta binlerce yıldır değişik amaçlarla kullanılmıştır. Bu çiçek, eski Mısır'da "güneş kadar kutsal" diye isimlendirilmiştir. Hipokrat, tedavilerinde papatya kullanmıştır. İslâm tıbbında da papatyanın önemli bir yeri vardır.

Her iki papatya da, aynı amaçlarla kullanılabilir. Bu yüzden etki, hatta kimyasal yapıları benzer kabul edilir. Bu kısmında vereceğimiz bilgiler, her ikisi için de geçerlidir.

Droğun tedavi değeri incelendiğinde, önemli antienflamatuvar ve antispazmodik etkisinin bulunduğu ve bu etkilerin, tek bir madde yerine, değişik kimyasal yapıdaki maddelerden ileri geldiği tespit edilmiştir. Droğun etkinliği kamazulen, bisabolol ve oksitler, flavon ve kumarin türevleriyle yapılan araştırmalar ile gösterilmiştir. Kısaca, bu etki ile maddeler üzerinde yapılan farmakolojik deneyleri inceleyelim.

Kamazulen

Bitkinin, su buharı distilasyonuna tâbi tutulması sonucu elde edilen mavi renkli uçucu yağda bulunur. Bu yağdan fraksiyonlama ile elde edilir. Maddenin antienflamatuvar etkisi, kesin olarak kabul edilmektedir. Bu etki, "Selyenin Siçan Pençesi" ve UV ile meydana getirilen eriteme karşı olan etkinin değerlendirilmesi ile gösterilmiştir.

Bisabolol ve Oksitleri

Bisabolol de antienflamatuvar etkilidir; bu sonuç, "Karragenli Siçan Pençesi" deneyinin ve ayrıca siçanlarda deneysel olarak meydana getirilen artrit ve kobayda UV tatbiki ile görülen eritemelerde bisabololün (+) sonuç vermesi ile ulaşılmıştır.

Bisabolol ve oksitlerinin diğer bir etkisi de, papaverine benzeyen adale gevşetici etkiye sahip olmasıdır. Bu etki, izole kobay bağırsak ileumu ile tespit edilmiştir. Deneyde bisabololün, papaverin ile aynı, oksitlerinin ise papaverinin iki katı daha etkili olduğu bulunmuştur.

Ekstre

Papatyanın alkolle ekstre edilip, alkolün uçurulması sonucu elde edilen ekstre, halen çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ekstre de, antienflamatu-

Papatya çiçek durumu.

var etkiye sahiptir. Bu ekstre nin etki mekanizması, henüz tam olarak açıklanmamıştır. Ekstre nin antispazmodik etkisi de vardır. Ekstre de apigenin, apigenin-7-glikozit, kersetin-7-glikozit, luteolin-7-glikozit, patulitrin gibi flavonoidler bulunmaktadır. Antispazmodik etkinin, flavonoidlerden ileri geldiği gösterilmiştir. Apigeninin en kuvvetli etkiye sahip olduğu (papaverine göre 3,29 kat daha etkili) ortaya çıkarılmıştır. Ekstre, kumarin yapısında maddeler de taşımaktadır. Bu maddelerin de antispazmodik etkide olduğu, ama bu etkinin papaverine nazaran daha düşük değerde olduğu bulunmuştur.

Yukarıdaki kısa açıklamadan anlaşılacağı üzere, papatya ekstre si antienflamatuvar ve antispazmodik etkilere sahiptir. Bu etkiler, acaba klinik deneylerle de doğrulanmış mıdır? Gelin kısaca bu konudaki deney sonuçlarını inceleyelim.

Klinik Deneyler

Papatya ekstre si kontakt ve radyodermatitlerde, banyo ve kompres halinde denenmiş ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Enflamasyon iki gün içinde azalmaya başlamıştır.

Ekstre, alerjik isilik, venöz bacak ülseri ve ekzemada, açık yaralarda ve enfekte olmuş deri ve mu-

Değişik papatya çayları.

Çocuklar için satılan bir papatya çayı. Ama papatyalar şüpheli.

Aktarlarda satılan papatya ama hakiki papatya değil.

kozayı temizleme işlemlerinde başarılı sonuçlar vermiştir. Ekstre, ikinci derece yanıklarda da doku granülasyonu üzerine olan etkisinden yararlanmak üzere kullanılmıştır.

Papatya ekstresinin oral mukoza hastalığı vakalarında da belirtileri azaltıcı etki yaptığı tespit edilmiştir. Ağız ve diş rahatsızlıklarında, ağız suları veya gargara halinde kullanılmış ve iyi sonuçlar elde edilmiştir. Papatya ekstresi, birçok bağırsak hastalığında, özellikle kolitte, antispazmodik ve antiinflamatuvar etkisinden dolayı çocuklarda karın ağrılarında spastik ağrıların, bebeklerde gaz sancılarının giderilmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Aklınıza şu soru gelebilir: Papatya bu kadar iyi etkilere sahip ama toksisitesi yok mu? Bebeklere bile sık sık verildiğine göre, bu hususu da düşünmek gerekmez mi? Cevaplandırılmı. Ekstrenin, oral akut toksisite deneyleri, fare ve sıçan üzerinde yapılmış ve ihmal edilebilecek kadar düşük değerler elde edilmiştir. Köpek ve Rhesus maymunlarında yapılan deneylerde de, ekstrenin yüksek oranda tolere edilebildiği gösterilmiştir.

Kullanılışları özetlersek, papatya, çay halinde karın ağrılarında, sindirim sistemindeki sancılarda kullanılmaktadır. Papatya ekstresi elde edildikten sonra aynı amaçlar için "çözünen çay" haline getirilmiş preparatları da bulunmaktadır.

Papatyanın alkollü çözümleri ağız hastalıklarında (aft vb.) gargara, değişik dermatitlerde banyo halinde kullanılmaktadır.

Papatya ekstresinden hazırlanan krem ve pomatlar yanıklarda, varis yaralarında, pişiklerde başarılı sonuçlar vermektedir. Ayrıca cilt bakımında kremleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Papatya ekstresi bulunan şampuanların da pahalı olmasına rağmen tercih edilerek kullanıldığını bilmem hatırlatmaya gerek var mı?

Kısacası papatya son yıllarda tekrar çok kullanılan bir ilaç haline gelmiştir. Avrupa Topluluğu ülkelerinde yukarıda belirttiğim kullanılışlarla ilgili çok sayıda preparatı eczanelerde bulmanız mümkündür. Bu ülkelerde satılan papatya ve papatya ekstraları

standarttır; yani yapısındaki etkili maddelerin miktarları belirlidir. Dolayısıyla, ilaç yapımında rahatlıkla kullanılabilirlerdir.

Acaba Türkiye'de papatyadan yararlanılmakta mıdır? HAYIR! Sadece çay şeklinde birkaç preparatı bulunmakta, bazı şampuanların terkinbine girmekte ve bazı eczane ve aktarlarda paket halinde satılmaktadır.

Eczane ve aktarlarda satılan papatyalar, bilgisiz kişiler tarafından tabiatın toplandığı için, papatyaya benzeyen başka çiçekler de (*Bellis spec.*, *Senecio spec.*) toplanmaktadır. Tabii bu çiçeklerin kimyasal yapıları da son derece farklıdır.

Bunlardan bilhassa *Senecio* türlerine ait çiçekler alkaloid yapısında zehirli maddeler taşımaktadır. Genellikle aktarlardan alınan numunelerin büyük kısmının, hakiki papatya olmadığı tespit edilmiştir. Zehirli olan *Senecio* türlerine ait çiçeklerin, birkaç haftalık bebeklerin gaz sancısına kullanıldığında neler olabileceğini tahmin edebiliyor musunuz?

Sonuç olarak, papatyayı artık ilaç haline gelmiş bir eski drog olarak düşünmek gerekir. Türkiye'de de, Avrupa Topluluğu ülkelerinde olduğu gibi, papatya, standart preparatlar halinde, eczacılar tarafından halk sağlığına sunulmalıdır.

